
A KERESZTNÉVADÁSI SZOKÁSOK VÁLTOZÁSA BÁCSKÁBAN

1. Az utóbbi években egy nagyobb területet átfogó utónévvizsgálat egyik eredményeként az volt tapasztalható, hogy a bácskai magyarság névadási szokásaiban jelentős változások történtek. Ez nemcsak a városok, a nagyobb települések névadási szokásaira érvényes, hanem érzékelhető az egy-két ezres lakosságú falvak és az eldugott tanyavilági családok névadásában is.

Vizsgálatunk során eddig 12 bácskai helységben gyűjtöttünk. A körülményektől és a lehetőségektől függően alkalmaztuk a szinkrón és a diakrón felmérés típusait. A magyar névalakok gyűjtésekor főként a helyi plébániahivatalok keresztelési anyakönyveire tudtunk hagyatkozni. Bácskába az újratelepítés kezdetén kizárólag katolikusokat telepítettek, az 1780-as években azonban már kisebb számban reformátusok is érkeztek – elsőként Pirosra és Moravicára (PENAVIN 1988: 18–9). Volt, ahol a keresztelési anyakönyvekből a helységnek viszonylag teljes diakrón névanyaga kirajzolódott (pl. Péterréve, Bácsföldvár, Pacsér). A nagyobb települések (pl. Szabadka, Újvidék, Topolya, Óbecse) esetében emellett felhasználtunk más forrásokat is: összeírásokat, különféle célú névsorokat, iskolai osztálynaplók adatait stb. Újabb lehetőségként mutatkozott a végzősök albumainak áttekintése; ennek során az 1998–2006 közötti időszakban mintegy 6000 végzős (tehát nyolcadik általánost és három- vagy négyéves középiskolát befejező) vajdasági magyar diák saját kezű aláírását rögzítettük és elemeztük.

2. A névadás szokásának néhány szempontja. – Annak vizsgálatához, hogy az elméletből ismert megközelítési szempontok hogyan érvényesülnek a mindennapok névadási gyakorlatában, a délvidéki Bácska névanyagát vettük alapul.

2.1. Ki adja a nevet? – A gyűjtés körülményei csak ritkán engedték meg, hogy a névadókkal is kapcsolatba kerüljünk. Főként rákérdezéssel vagy kérdőíves felméréssel sikerült ilyen adatokhoz jutnunk, illetve a keresztelő papok adatközlése révén volt megállapítható, hogy az a régi hagyomány, miszerint a keresztkomának, illetve a papnak beleszólása van a névadás rituáléjába, ma már nem jellemző. A 2005-ös év téli szemeszterében egy szociolingvisztikai kurzus gyakorlati feladataként az újvidéki magyar tanszék negyedéves nyelvész szakos hallgatói kérdőíves felmérést végeztek több bácskai helységben (Kanizsa, Bezdán, Zenta, Horgos, Temerin, Óbecse, Bajsa). 70 férfi és 70 nő kitöltött kérdőívét összegezve megállapíthatták, hogy a névadó személyének a kérdése nempreferenciális különbségként merül fel. A férfiak ugyanis nagyobb számban (46-an) engedik át a névadás döntését a feleségüknek (esetleg másnak), a nők viszont inkább tartják „magánügynek” ezt a kérdést (csak tízen „engednék magukat befolyásolni”). Ezen nyilvánvalóan az értendő, hogy a névadás szerintük a szülők joga és feladata, így a távolabbi rokonok, a keresztszülő vagy a pap nem szólhatnak bele a névadás folyamatába.

A terepen szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy sok helyütt a keresztelő pap még ma sem veszi jó néven a divatos, idegen hangzású névadást, hiszen a keresztelési szertartás

szövegében hivatkozás történik az újszülött védőszentjére is, ami esetenként igen visszas helyzetet teremt (pl. *Bendegúz, Koppány*). Olyan megoldás tapasztalható, hogy az idegen név esetében a magyar megfelelőjét hozzáadják; pl. a *Giuliano* mellé a *Vilmos*-t, a *Krisztofer* mellé a *Kristóf*-ot stb. Kisebb helységekből még ma is előfordul, hogy az idegen, illetve a kevésbé hagyományos keresztnév mellé a megkeresztelt gyermek az abban az évben ünnepelt szent nevét is megkapja, pár éve például a *Gizellá*-t, 2006/7-ben pedig az *Erzsébet*-et. Az is előfordul, hogy ilyen esetben kimarad az az egyetlen mondat a keresztelési szertartásból, amely a gyerek védőszentjére vonatkozna (pl. „a gyermek védőszentje tehát Szent Cecília”).

2.2. A név hangulatának kihatása a névválasztásra. – Az összegyűjtött hatalmas névanyagból jól kirajzolódik, hogy vidékünkön valamikor divat volt az utónév és a családnév azonossága (pl. *Kálmán Kálmán*). Ma már nem él ez a szokás, sőt a magánhangzók azonossága is kerülendőnek számít, az alliteráló nevek viszont divatban vannak napjainkban is. Az egyik szabaddai kutatóponton, ahol az egyik általános iskola 10 éveseknek adatait (943 személy 214 névalakját) vizsgáltuk e szempontból, a következő névhangulati szempontokat találtuk: családnévhez hasonló utónév (pl. *Gyurica György*, ami komikus is lehet); a magánhangzók azonossága (pl. *Jeges Endre*); ellentétes jelentés (pl. *Ördög Tünde*); alliteráló nevek (pl. *Apró Andrea, Szabó Szabolcs*); rímelő nevek (pl. *Kerepes Ágnes, Sándor Viktor*).

Eltérő nemű testvérek esetében vidékünkön gyakran előfordul egyazon név két változata: *Krisztián és Krisztina, Eugén és Eugénia*.

2.3. A névadás motivációs háttere. – Az erre vonatkozó vizsgálatot kérdőíves felméréssel és részben rákérdezéssel számos kutatóponton elvégeztük. Az alábbiakban azt a felmérést ismertetjük, amelyet az egyik topolyai (közép-bácskai, még ma is többségében magyar lakosságú város) általános iskolában végeztünk. Az ottani Csáki Lajos Általános Iskola 60 tanulójának szülei töltötték ki a kérdőíveket; így adatokat kaptunk az 1989 és 1991 között született gyermekek névadási motívumairól.

Az alábbiakban (gyakorisági sorrendben) ismertetjük a kérdőívben szereplő névadási szempontokat, amelyek közül az adatközlők választhattak:

Névadási szempontok	Adatközlők száma
Jó hangzású legyen	15
Ez tetszett	10
Kizárólag magyar név jöhetett számításba	7
Illeszkedjen a vezetéknevhez	6
Minél ritkábban előforduló név legyen	5
Kizárólag nemzetközi név lehet	4
Híres személy (pl. sportoló, énekes, színész stb.)	3
Generációk óta örökölt név; Minél könnyebben kimondható legyen; A születés napjához legközelebb eső névnap alapján	2
Ez volt a divat; Könyvből; A szülőknek kedves személy neve; A keresztszülők javaslatára	1

1. táblázat: Névadási szempontok az 1989–1991 között születettek esetében

2.4. A névörökítés kérdésköre. – A generációs névöröklés még az 1940-es években is nagy hagyománnyal bírt Bácska-szerte; az *István*-ok, *József*-ek és *János*-ok fele, a *Ferenc*-ek harmada, az *Imre*-k és *Sándor*-ok negyede öröklé apja nevét. Női neveknel ez már ritkábban fordul elő, leginkább a *Mária*-k és *Erzsébet*-ek kapják anyjuk után a nevüket.

Az a szakirodalomban közhellyé vált megállapítás, hogy a férfiak gyakrabban adják át generációról generációra a keresztnévüket, tájainkon is tartja magát. Ezt bizonyítják a legújabb felmérések; igaz, csökkenő tendenciával. Az 1960 körül született nemzedéknek kb. 35%-a névöröklés útján kapta a nevét; ez a szám azóta kb. 9-10%-ra csökkent (természetesen ez településenként jócskán változhat). Itt is inkább a nempreferenciális különbségek a kiemelendők, maga a jelenség iránti attitűd: a már említett bácskai vonatkozású 70-70-es mintából kiderült, hogy a férfiak fele még mindig jónak tartja nevének továbbörökítését, míg a nők közül csak 14-en nyilatkoztak így. Szenttamáson a *József*, a *János*, a *Sándor* és az *István* név száll manapság is leginkább apáról fiúra.

E patriarchális jelleg továbbélése különösen erős a reformátusoknál. Egy pacseri gyűjtés szerint az a szokás különösen sokáig erős volt, hogy az elsőszülöttek az apa, illetve az anya nevét örökítették tovább (a településre 1783-ban református magyarokat, majd valamivel később, 1800-ban kisebb számú katolikus családot telepítettek). Az 1950-es években a református felekezeti nőknél 33% körül volt a névátörökítés aránya, manapság azonban (2004-es felmérés) mindössze 4%, a katolikusoknál pedig 21%-ról 1%-ra esett, szinte eltűnt. A pacseri református férfiaknál a névöröklés hagyománya 34%-ról (1950-es adat) mára 3%-ra esett, ugyanebben az időszakban a katolikusoknál 8%-ról 0%-ra. Mindkét felekezetenél föltűnő még, hogy a keresztszülők után elnevezett gyermekek aránya 8-9%-ról 0%-ra csökkent, ez a hagyomány tehát eltűnt.

Az a valamikori szokás, hogy az elsőszülött fiú halála esetén a következő fiúgyermek kapta az apa nevét, teljesen elavult. Mindvégig él viszont az a hagyomány (már a 19. századtól), hogy a gyerekek olyan nevet adtak a szülők, amilyen névnapon született, illetve amelyik ehhez közel áll. Így a legtöbb *József* valóban márciusban, a legtöbb *István* pedig augusztusban született.

2.5. A kettős névadás alakulása. – Ez a valamikor tömegesen előforduló névadási szokás alábbhagyott, de nem kétséges, hogy különböző megokolással ma is előfordul, s nem csak a bérmanév későbbi hozzácsatolásával. Az összegyűlt adatok szerint a kételemű keresztnévadás az 1910–20-as évek táján igen megszaporodott, háromelemű nevek is előfordulnak. Érdemes megjegyeznünk, hogy Péterrévén az egyetlen hármás férfinévre (*Ernő Márton Dezső*, 1920-ból) ebben a periódusban több női hármás utónév is jut: *Anna Erzsébet Terézia* (1941), *Erzsébet Ilona Anna* (1920), *Ilona Valéria Erzsébet* (1910), *Mária Teréz Verona* (1935) és *Rózsa Teréz Mária* (1936).

Péterrévén 1900–1950 között 5714 leánygyermeket és 5850 fiúgyermeket kereszteltek. Minden hatodik fiúgyermekre és minden nyolcadik leánygyermekre jut kettős név ebben az időszakban. Leggyakoribb a *Péter Pál*; 1900–1930 között ebben a pár ezres létszámú faluban 37 újszülött kapta ezt a kettős nevet. Emellett még 49 férfi kettős név található a településen ekkor. A *Péter Pál* egészen az 1940-es évekig népszerű maradt. 1900–1930 között 47-féle női kettős nevet adatoltunk itt, ezek száma 1950 körül 15-re csökkent. Legkedveltebb közöttük a *Mária Magdolna*, 8 leánygyermek kapta ezt a nevet az 1930-as években. Ezen a vidéken a *Mária Anna*, illetve az *Anna Mária* nem divatos ekkoriban. A hagyományos névhez főként hagyományos nevet rendelnek, s majd a 40-es

évektől válik divattá valamilyen újszerű, a közösségben eddig szokatlan nevet illeszteni a hagyományoshoz: *Ágoston Vida, Mátyás Hugó, Béla Albin, Bonifác Mihály; Elizabetta Mária, Irén Paula, Katalin Cicelle, Sarolta Aranka.*

A kettős névadás indíttatását keresve itt is nyilvánvalóan sok tényező hatását kell keresni: egyrészt a szülőknek így tetszik; esetenként a pap nem kereszteli meg a gyereket, amennyiben csak divatneve van, így mellé kerül egy hagyományos; a legújabb rákérdezések során olyan válasz is érkezett, hogy a kettős utónév státusszimbólum.

Nemcsak HAJDÚ MIHÁLY gyűjtésében (2003: 593, 601) fordul elő a hármas névadás érdekes példája, a *Gáspár Menyhért Boldizsár*, hanem az egyik adai család is ezt a hármas utónevet adta gyermekének 1905-ben.

2.6. Névválasztás vegyes házasságban. – Az 1970-es évektől megfigyelhető, hogy esetenként érdekes „átmeneti”, univerzálisnak mondható nemzetközi névtípusok lépnek színre az ilyen családokban (pl. *Anita, Viktor*), vagy olyan nevek, amelyek mind a szerb, mind a magyar nyelvben – egy csekély hangalaki változtatással – megtalálhatók: *Daniella ~ Danijela, Gabriella ~ Gabrijela* stb. Egy 2005-ös szabadkai gyűjtésből kiderült, hogy a magyar anyanyelvűek között terjed az *Igor, Andrej, Mirjam, Dárkó, Szeverina* típusú névadás, még ha a szülők magyar anyanyelvűek is. Itt arra következtethetünk, hogy szerb nyelvű egyén van a családban, vagy egyszerűen ez tetszik a szülőknek. Ezzel ellentételes előjelű helyzet alakul ki az olyan egészen kis közösségekben, mint pl. az általunk vizsgált (mindössze 1500 lakosú) Gunarason. Itt a vegyes házasságokban született gyerekek zöme rosszul beszél szerbül. Mivel csak magyar tannyelvű általános iskola van, megtörténik, hogy a környezeti hatás a szerb név írására is kivetítődik (pl. a *Gyorgye* név fonetikusán átírva szerepel a hivatalos iratokban). Ez a jelenség főleg azokra a vegyes házasságból való gyerekekre vonatkozik, akiknek magyar a vezetéknevük.

2.7. A felekezeti megoszlás kihatása a névadásra. – Ilyen szempontból kitűnő vizsgálati terepnek bizonyult a már fentebb említett vegyes felekezeti megoszlású Pacsér. A másik előny az volt, hogy mind a református eklézsiáról származó 1797/98-as bejegyzések, mind pedig a betelepítést követő 1825-ös katolikus plébániai anyakönyvi adatok megőrződtek, így már a kezdetektől követni lehetett a névadás hagyományainak alakulását. Már innen tapasztalható volt – s ez egészen a közelmúltig érvényben is maradt –, hogy vannak tipikus református és katolikus nevek. Az alábbiakban egy-egy év névadását vetettük össze. (Megjegyzendő, hogy a katolikus hívők kevesebben voltak.)

A reformátusok mindössze 13 névből választottak a 98 lány számára. Az első három név megterheltsége ezért igen nagy, a gyermekek 71%-ának ebből választottak. Két esetben található itt kettős név: *Zsuzsanna Sára* és *Sára Erzsébet*. A katolikus bejegyzésekben 16 női név szerepelt, amely 36 személy között oszlik meg.

A férfinevek esetében a reformátusoknál 80 személy 15-féle nevet viselt. Az első öt név megterheltsége itt is jelentős. A fiúgyermekek kb. 88%-a ezt a nevet viselte. A katolikusoknál a 13 név 30 személy között oszlik meg, tehát a nevek megterheltsége itt is más. Kettős férfinevet nem találtunk. Napjaink névdivatja azonban a felekezeti névadást is nagyban befolyásolta.

Női nevek			
Reformátusok (1797/8)		Katolikusok (1825/6)	
Zsuzsánna	31	Katalin, Kata	6
Erzsébet, Sára	20	Mária	5
Katalin	8	Anna, Teréz	4
Mária	5	Julianna, Julis, Verona	3
Julianna	4	Rozália, Rozi	2
Rákhel	3	Ágnes, Alojzia, Borbála, Erzsébet, Éva, Krisztina, Magdolna, Viktória, Zsuzsánna	1
Anna, Rebeka, Rozália, Rozi	2	–	–
Borbála, Éva, Lídia	1	–	–

2. táblázat: A női nevek felekezet szerinti összevetése

Férfinevek			
Reformátusok 1797/98		Katolikusok 1825/26	
István	17	Ferenc, János	5
János	15	István	4
Mihály	12	Mihály	3
Sándor	10	Antal, Ferdinánd, György, Imre	2
András	9	András, József, Lázár, Máté, Simon	1
József	4	–	–
György	3	–	–
Pál, Ferenc	2	–	–
Gergely, Illés, Lajos, László, Péter, Sámuel	1	–	–

3. táblázat: A férfinevek felekezet szerinti összevetése

2.8. Az utónevek előfordulásának alakulása. – Erőteljes a tendencia, hogy egy név megterheltségi foka egyre alacsonyabb. A női nevek átlagosan nagyobb számban jelentek minden korszakban. A 2000-ben született topolyai gyerekeknél például 108 fiú- és 164 leánynev volt összegyűjthető; igaz, a női neveket nagy számban gyarapították a variánsok. Ahhoz, hogy megközelítően általános érvényű megállapításokat tehesünk e kérdésben, az eddig gyűjtött hatalmas névanyagnak a jelenleginél nagyobb fokú feldolgozottságára van szükség. Ezért itt csak egy metszetet adunk Gunaras névanyagából.

Férfinevek			Női nevek		
Tibor	20	10,20%	Erzsébet	18	10,52%
István	17	8,67%	Zsuzsanna	14	8,19%
József	16	8,16%	Rózsa	13	7,6%
Zoltán	13	6,62%	Erika, Mária	10	5,84%
Róbert	12	6,12%	–	–	–

4. táblázat: Férfi- és női nevek (1960–1964)

Ebben az időszakban 38 férfinévre összesen 196 személy jut, tehát egy nevet átlagosan 5,19 férfi visel. 196 személy közül 38 örökölte apja nevét, vagyis 19,3%. Az öt leggyakoribb név az egésznek 39,78%-át teszi ki. A 46 női névre ekkor összesen 171 személy jut, tehát egy nevet átlagosan 3,71 nő visel. A 171 személy közül 12 örökölte az anyja nevét, vagyis 7,2%. Az öt leggyakoribb név az egésznek a 38%-át teszi ki.

Férfinevek			Női nevek		
<i>Árpád, Attila, László</i>	5	7,9%	<i>Szabina</i>	4	8,51%
<i>Zsolt</i>	4	6,34%	<i>Gabriella, Izabella</i>	3	6,38%
<i>István</i>	3	4,71%	<i>Hajnalka, Hermina</i>	2	4,25%

5. táblázat: Férfi- és női nevek (1980–1984)

A 34 férfinévre összesen 63 személy jut, vagyis egy nevet átlagosan 1,85 férfi visel. A 63 személy közül 10 örökölte apja nevét, vagyis 15,87%. Az öt leggyakoribb név a teljes névanyag 42,85%-át teszi ki. A 38 női névre összesen 47 személy jut, tehát egy nevet átlagosan 1,23 nő visel. A 47 személy közül 1 örökölte az anyja nevét (2,12%). Az öt leggyakoribb név az egésznek 29,78%-át teszi ki.

Férfinevek			Női nevek		
<i>Krisztián</i>	4	7,54%	<i>Boglárka</i>	3	6,97%
<i>Arnold, Erik</i>	3	5,66%	<i>Anetta, Fanni, Klaudia, Zsóka</i>	2	4,65%
<i>Balázs, Dominik</i>	2	3,77%	–	–	–

6. táblázat: Férfi- és női nevek (1999–2003)

A 39 férfinévre összesen 53 személy jut, egy nevet tehát átlagosan 1,35 férfi visel. Az 53 személy közül 5 örökölte az apja nevét, vagyis 9,47%. Az öt leggyakoribb név az egésznek 26,41%-át teszi ki. A 36 női névre összesen 43 személy jut, tehát egy nevet átlagosan 1,19 nő visel. Ebben a periódusban nem volt névöröklés. Az öt leggyakoribb név az egésznek a 25,58%-át teszi ki.

2.9. Névdívatjelenségek napjainkban. – Az eddig összegyűjtött bácskai névanyag gyér feldolgozottsága miatt a mindenkori dívatnevek adatolt bemutatásától el kell tekintenünk. Most csak néhány aktuális jelenségre szeretnénk rámutatni. Mint az a magyar nyelvterület más régióiban is tapasztalható, a bácskai magyarság utónévhasználatában is jól kitapintható az idegen utónevek erőteljes beözönlése. Fokozottan érvényes ez a női nevekre, ahol a névhasználat jobban eltávolodott a hagyományoktól.

A fent említett topolyai kutatópontra az 1996–2000 között született gyermekek névadásáról megállapítható, hogy jelen vannak az idegen helyesírással rögzített *Antonio, Dario, Eddy, Edwin, Patrick, Richard* stb.; a női neveknél: *Dejna, Dolores, Debora, Dzszenifer, Elizenda, Kiara, Kimberli, Lejla, Tiffany, Lilien* stb. Gyakran fordulnak elő variánsok, becézett vagy rövidített névformák (néha más, idegen nyelvű változat is), pl. a *Dorottya* és a *Dorothea* (az utóbbi nyilvánvalóan szerb hatást mutat), az *Adriammá*-nak különböző változatai: *Adriána, Adriana, Adrienn*; a *Katalin, Kata* változatai: *Katinka, Kati, Kitti*. A legifjabbak névadásában tehát megjelentek az eddig csak a filmekben, reklámokban hallott

névváltozatok. Más kutatópontokon is előfordult a *Dorol, Christoph, Ervild, Zinella, Monella, Piramidella, Malz, Szabrinka, Elinorella, Denisz~Denis, Dejna, Revenetta, Diego, Enrike, Szinetta, Huanita, Harold, Hendrik, Giuliano, Dévid* stb. Ezek az idegen utónevek számos helyesírási és kiejtési dilemmát, gondot jelentenek mind anyakönyvezéskor, mind pedig a mindennapi névhasználatban.

3. A szabadkai Hét Nap hetilap vezércikkében KREKITY OLGA foglalkozott nemrég a napjainkban eluralkodó névdívat „árulkodó” jellegével (KREKITY 2006: 3). A cikk szerzője megjegyezte: jó lenne tudni, hogy valójában miről is árulkodnak ezek a nevek. Névdívat szabadságról, vagy esetleg arról is, hogy mi így tudunk kitörni bezárt mikrovilágunkból, s így tartozunk jobban Európához, leszünk közelebb Amerikához?

Aligha hihető, hogy akik *Ralf, Piramidella* vagy *Enya, Kyara* nevet adnak gyermeküknek, túlságosan elmélyednének a névdívat indítékaiban; egyszerűen ez tetszik meg nekik, s minden különösebb megfontolás és felelősségvállalás nélkül ruházzák gyermekükre a nevet, az én, az identitás egyik fontos jegyét.

Árulkodik viszont e névdívat mindenekelőtt a magyarság identitástudatának az állápotáról. Nyilvánvalóan nem csak a délvidékiekre gondolhatunk, amikor azt tapasztaljuk, hogy a szülők azért választanak nyugati dívatnevet, hogy elkerüljék a bejegyzés kényelmetlenségeit, hogy kizárják a diszkriminációnak még a lehetőségét is (vö. N. CSÁSZI 1997: 45). Hiszen az egyén névdívat szabadságának védelme mellett őrizni kell/kellene a nemzet névdívat identitását is, amit RAÁTZ JUDIT így indokol: „Mert a név nem csak az egyén, hanem a nemzet is” (RAÁTZ 1996: 79).

Hivatkozott irodalom

- BALÁZS GÉZA 1996. *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón*. Budapest.
N. CSÁSZI ILDIKÓ 1997. Névdívatválasztási és becenevőhasználati sajátosságok egy szlovákiai vegyes iskola neveinek tükrében. *Névtani Értesítő* 19: 45–51.
HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Budapest.
KREKITY OLGA 2006. Árulkodó nevek. *Hét Nap* 3: 3.
PENAVIN OLGA 1988. *Bácskai magyar nyelvjárási atlasz*. Újvidék.
RAÁTZ JUDIT 1996. A névdívatválasztás különleges esetei. *Névtani Értesítő* 18: 75–85.

RAJSLI ILONA

ILONA RAJSLI, **Changing practices in Christian name giving in Bácska**

This paper outlines the changes in Christian name giving practices of the Hungarian minority living in Bácska (Vajdaság), Serbia. The main considerations of the survey include the identification of the namer, some aspects of name connotation, the motivational background of name giving, the question of inherited names, differences due to denominational distribution, the custom of giving two names, and some current trends in Christian name giving. The author treats Christian name giving practices in mixed marriages and presents the details of trends in name giving practices of a small settlement in Central Bácska.